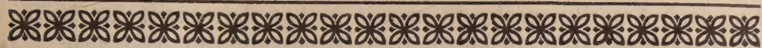
Gereformeerd Theologisch Tijdschrift.

Redactie-Adres: Prof. Dr T. HOEKSTRA te Kampen.

Aflevering 4 **Augustus 1922.**

NIEUWERE LITERATUUR OVER EN KOMMENTAREN OP HET N. T. [1])

door

Dr C. BOUMA.

Een overzicht te geven over nieuwere literatuur op Nieuwtestamentisch gebied is tamelijk moeilijk. Vooreerst omdat een bepaalde terminus a quo niet is aan te geven. Maar vooral wegens de groote massa literatuur, die als een steeds aanwassende stroom jaarlijks over onze hoofden wordt uitgestort. Vandaar, dat, wat ik U thans bied, niet anders kan zijn dan een zéér beknopte bloemlezing, uit slechts enkele werken bestaande. Daarbij heb ik zooveel mogelijk rekening gehouden met de practijk van het ambt. Een feit, waarmee ik mijzelf wel gelukkig mag achten, nu in het laatst verschenen nummer van de „Bazuin" Prof. Hoekstra mij heeft gewaarschuwd, bij mijn voordracht de preekmakerij niet te vergeten. Alle werk van alleen wetenschappelijke beteekenis is daarom weggelaten.

Intusschen is het niet moeilijk, geregeld door tijdschriftenlezing in de pastorie op de hoogte te blijven van alles, wat op dit gebied verschijnt. Jammer genoeg biedt ons Geref. Theol. Tijdschr. hiervoor zoo goed als niets. Het komt mij voor, dat de Redactie met meer literatuurbespreking den lezers een grooten dienst zou doen. Wie zich nú op de hoogte wil stellen, is aangewezen op de „Nieuwe Theol. Studiën" onder redactie van Prof. van Veldhuizen. Voor het buitenland zij vooral gewezen op de Theol. Literaturzeitung en op de Princeton Theological Review. Verder heeft Prof. H. Windisch te Leiden twee zeer

1) Referaat, gehouden op de vergadering der reünistenorganisatie van het Studentencorps F. Q. I. te Kampen op 22 Juni 1922.

volledige overzichten gegeven van de N. T. literatuur, die van 1914—1920 verschenen is; van de Duitsche literatuur in de Harvard Theological Review, 2e kwartaal afl. 1922, van de Engelsch-Amerikaansche literatuur in het Zeitschrift für N. T. Wissenschaft, 1921 1e en 2e Heft. Waarschijnlijk zijn deze afleveringen wel afzonderlijk te verkrijgen en vormen dan een uitnemenden en zeer overzichtelijk gegroepeerden catalogus.

Als ik nu overga tot het geven van een zeer fragmentarisch overzicht, wijs ik eerst op enkele werken van algemeenen aard, die op ongeveer elk gebied van de N. T. wetenschap oriënteeren. Het tweede deel van het Bijbelsch-Kerkelijk Woordenboek behandelt het N.T. en is samengesteld door Prof. van Veldhuizen. Het geeft van alles iets, maar zeer beknopt, terwijl het gevolgde systeem van afkortingen den lezer onophoudelijk met de handen in het haar doet zitten. Toch is het vaak mooi en puntig. B.v.: Oogendienst is dienstklopperij als de patroon aanwezig is. Oogenzalf — juist Laodicéa schijnt er om vermaard te zijn geweest. Verder geeft het boek veel biografieën van N. Tici. Dit tweede deel is afzonderlijk verkrijgbaar.

Ook verschijnen heden ten dage werken onder den Duitschen titel „Einführung” of onder den Engelschen naam „Introduction” op het N. T. en die geheel iets anders zijn dan een „Einleitung” of Canoniek. In zulk een werk worden al de voornaamste kwesties op N.T. gebied behandeld. Zoo doet b.v. Rud. Knopf in zijn „Einführung in das Neue Testament”, Giessen 1919, XII 294 S. Hij behandelt daarin de taal des N. T., de tekstcritiek, de inhoud des N. T. (Brieven, Evangeliën, Openbaringen, ook de na-Kanonieke literatuur) de geschiedenis van den Kanon, N. T. Zeitgeschichte, Jezus en Zijn prediking, Paulus, Joden- en Heidenchristendom, vervolgingen en dwalingen. Knopf geeft vooral meeningen van verschillende hedendaagsche geleerden. Dus, de N.T. wetenschap in compendio.

Vollediger nog is het werk van Maurice Jones: The N. T. in the 20th Century, London 1914; XXIV + 467 pag., waarin ook nog behandeld worden de mythische Christusopvatting, Paulus en de mysteriereligies, etc.

Wie over de tekstcritiek breeder wil ingelicht worden dan in het genoemde werk van Knopf, vindt een overzicht bij A. Pott, Der Text des N. T., 1919 Leipzig, 116 pag., een deeltje.

van de bekende serie: Aus Natur und Geisteswelt. Een uitnemend handboek is F. G. Kenyon, Handbook to the textual Criticism of the N. T.[2], London, 1912; 381 pag.

De studie der grammatica staat heden ten dage bizonder in het teeken der papyri en ostraka. Dit is vooral het geval in het nog onvoltooide werk van James Hope Moulton, voortgezet door W. F. Howard, A Grammar of New Testament Greek, Edinburgh, dat in twee deelen compleet zal zijn en in deel I over de taal van het N. T. uitnemend oriënteert. Beknopter is L. Radermacher, Neutestamentliche Grammatik, Das Griechisch des N. T. im Zusammenhang mit der Volkssprache, Tübingen 1911; 207 pag. Mogen zulke grammatische studiën op het eerste gezicht ook al niet aanlokkelijk schijnen, ze zijn voorwaarde voor het zelfstandig bearbeiden en goed verstaan van een tekst. Men grijpe niet aanstonds naar kommentaren, maar leze eerst zelf den tekst met behulp van grammatica en lexicon.

Daarbij kan zijn tekst nooit goed verstaan, wie in het historisch, archeologisch en geestelijk milieu van het N. T., alles, wat de Duitschers Neutestamentliche Zeitgeschichte noemen, vreemdeling is. Vooral tegenwoordig is er zeer veel materiaal, dat over al dergelijke vragen licht ontsteekt. Herinnerd zij hier slechts aan het standaardwerk van E. Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, Leipzig 3 Bände, 1901—1909, met een in 1921 verschenen vel Nachträge voor deel I. Dit werk is ook voor de prediking een Fundgrube. Ik noem maar een paar onderwerpen: Sanhedrin, Schriftgeleerden, Farizeërs en Sadduceërs, Sabbatsviering, proselieten der poort en der gerechtigheid. Zeer beknopt, maar, hoewel op modern standpunt staande, zeer goed bruikbaar is O. Holtzmann, Neutestamentliche Zeitgeschichte [2] Tübingen 1906; 431 pag., waar men o. a. vindt: geschiedenis, politieke geografie, munten en maten, chronologie, tempeldienst, Synagoge, partijwezen, de Joodsche religieuze literatuur, wettelijke vroomheid, God en de geesten, eschatologie.

Een uitnemend hulpmiddel bij de prediking uit de Evangeliën is G. Dalman, Orte und Wege Jesu, Gütersloh, 1919; XV + 370 pag. Dalman heeft jaren in Palestina gearbeid en is onzen Heiland op de wegen, waarlangs Hij trok en in de plaatsen, waar Hij heeft vertoefd, nagereisd. De lectuur van zijn boek

doet ettelijke verhalen der Evangeliën leven voor het oog. Wie b.v. predikt over de opwekking van den jongeling te Naïn, vindt hier niet slechts een beschrijving van Naïn zelf. Dalman heeft nauwkeurig onderzocht naar den weg, dien Jezus moet zijn gegaan op reis daarheen. En wie nu leest hoofdstuk IX „Von Kapernaum nach Nain”, ziet den Heere den weg reizen en straks den begrafenisstoet ontmoeten.

Van groote waarde is eveneens, den achtergrond van het N. T. te kennen. De schrijvers van het N. T. zijn geen autochthonen geweest. Zij hebben, eer en toen zij tot hun arbeid geroepen werden, hun eigen wereld van voorstellingen en gedachten gehad, saamgeweven met het groote leven, ten deele met het cultuurleven hunner dagen. Ze waren kinderen van hun tijd. En de H. Geest heeft, toen zij auctores werden van het N. T., dat alles niet uit hun bewustzijn weggenomen. Vandaar, dat het, om hun woorden te verstaan, noodig is, hun tijd te kennen. Joodsche en Hellenistische invloeden vooral zijn in het Palestina van Jezus’ dagen merkbaar. Op de studie dezer laatste met name legt zich de z.g. religionsgeschichtliche school toe. Geen Gereformeerd theoloog verzuime, zich althans eenigermate met haar beginselen en haar toepassing op het N. T. vertrouwd te maken. Geschikt hiervoor zijn b.v. het boekje van H. Gunkel, Zum religionsgeschichtlichen Verständnis des N. T. [2], Göttingen, 1910; en het zeer bezadigde boek van Carl Clemen, Religionsgeschichtliche Erklärung des N. T., Giessen, 1909; 301 pag.

Nog vóór exegetische détailstudie over de Evangeliën komen al de vragen naar Jezus’ persoon en werk. Een goed boek is dat van F. Barth, Die Hauptprobleme des Lebens Jesu [5], Gütersloh 1918, XVI + 303 pag. Het behandelt al de problemen, die samenhangen met de Evangeliën, Jezus en het O. T., Zijn wonderen, Messiasbesef, zelfbewustzijn, enz. Een zeer goed boek is dat van P. H. Felder, Jesus Christus [2], Paderborn, 1920—21, 2 Bände, 522 en 582 pag. Uit den rijken inhoud zij genoemd: Jezus’ psychische gezondheid, Zijn geestelijke hoogheid, Zijn zedelijke volkomenheid. Interessante dingen worden hier gezegd over wonderen en natuurwetten, bezetenheid, enz. Frissche, nieuwe gezichtspunten worden den prediker hier geopend. Een bestrijding van de mythische Christusopvatting, die ontkent,

dat Jezus ooit bestaan heeft, vindt men in het boekje van Joh. Leipoldt, Hat Jesus gelebt? Leipzig, 1919; 47 pag. Voor het sociale leven zij herinnerd aan de dissertatie van N. J. von der Merwe, Die sosiale prediking van Jezus Christus, Amsterdam 1921; 174 pag., en zij gewezen op het populaire boek van Joh. Leipoldt, Jesus und die Frauen, Leipzig 1921; 170 pag.

Ook de studie van Paulus is belangrijk. Er bestaat een stroom van boeken. A. H. Mc.Neile schreef: St. Paul, his life, letters and Christian doctrine, Cambridge, 1920; 319 pag; een heldere sobere uiteenzetting van de jongste resultaten van het onderzoek, benevens verdere literatuuropgaven. Ten onzent schreef C. Koppenaal een dissertatie over: Het werk Gods in den geloovige bij Paulus, Amsterdam, 1919 ; 78 pag. Prof. Grosheide heeft in het Geref. Theol. Tijdschrift van Febr. 1919 een artikel geschreven over: De chronologie van het leven van Paulus, terwijl, wie daarin verder zich verdiepen wil, terecht kan bij D. Plooy, De chronologie van het leven van Paulus, Leiden, 1918; 194 pag.

Kommentaren zijn er tamelijk veel. Van Zahn is nu ook het tweede deel der Apostelgeschichte verschenen. Naast Zahn is een goede kommentaar de bekende International Critical Commentary. Evenals in elke andere serie staan ook hier al de deelen niet even hoog. Ook is de eene schrijver positiever dan de andere. Over het algemeen zijn de Engelsche boeken iets soepeler en lezen dientengevolge wat vlotter dan de vaak stroeve en compacte Zahn-serie.

Zéér aanbevelenswaardig zijn de handige deeltjes van de Cambridge Bible for Schools en Colleges, zooiets als ten onzent Tekst en Uitleg. De deeltjes zijn echter grooter, met mooie inleidingen, kaartjes, enz. De bovenzijde der pagina is vertaling, onderaan staat de verklaring. Ook een Grieksche serie bestaat hiervan: Cambridge Greek Testament for Schools and Colleges. Een of meer deelen te bestellen is zeer aan te raden. Mede omdat er anders pastorieën zouden kunnen komen, welks pastor alleen maar meer Duitsche Theologie las –– eenzijdig en gevaarlijk!

Over verschillende boeken des N. T. zijn afzonderlijke studiën verschenen. Van J. A. Findlay verscheen: Jesus as they saw

Him, London, Epworth Press, 1919—'20, in 3 deeltjes van elk ruim 100 pag. Het zijn studies over de synoptische Evangeliën in hun karakteristieke eigenaardigheden. Bij de studie op een Donderdagmiddag over een bepaalden tekst bieden ze in den regel weinig, maar wie een dezer vlot en populair geschreven deeltjes doorleest, is in zijn „kijk" op het betreffende Evangelie zeer verrijkt en heeft voor meer dan een preek frissche en interessante gegevens ontvangen. Hetzelfde geldt van S. C. Carpenter, Christianity according to S. Luke, London, 1919; 239 pag.

Ook zij nog de aandacht gevestigd op een Franschen kommentaar in de serie Etudes Bibliques, die wordt uitgegeven bij Lecoffre in Parijs. Hierin is o. a. verschenen M. J. Lagrange, Epître aux Galatiens, 1918; XCIV + 175 pag. Het boek is mij persoonlijk niet, de serie wèl bekend als zeer wetenschappelijk werk.

Dr A. M. Brouwer schreef: Paulus' brieven aan de Thess. uit zendingsoogpunt verklaard en toegelicht, Rotterdam 1919; 188 pag. Het boek is als een goede practische kommentaar geroemd.

Practische bijbelverklaringen wil ik nog twee noemen: Die Schriften des Neuen Testaments neu übersetzt und für die Gegenwart erklärt [3], uitgegeven door Bousset en Heitmüller met medewerking van anderen bij Van den Hoeck en Ruprecht, Göttingen, 4 Bände, 1917—1918, bekend als de Gegenwartsbibel. En ten tweede de Praktische Auslegung des Neuen Testaments von Friedr. Niebergall, 2e Aufl. 1914, Tübingen, 608 pag. Beide werken staan zéér ver van ons af. Maar ook de Gereformeerde prediker vindt hier vele interessante en nieuwe gedachten. Men leze maar eens de algemeene inleiding van Niebergall. Wat hij zegt van de verhouding tusschen Schrift en leven is schitterend. Zijn behandeling van de Pinkstergeschiedenis zal stof geven voor een geheel frissche Pinksterprediking. Men moet natuurlijk met voorzichtigheid lezen. Maar onder dat beding is moderne Schriftbeschouwing voor ons Gereformeerden vaak een verfrisschend bad.

RECENSIËN.

J. W. van den Bosch, De Ontwikkeling van Bucer's Praedestinatie-gedachten vóór het optreden van Calvijn. Gebroeders Mooy, Harderwijk; 125 blz.

Op een proefschrift over bovenstaand onderwerp is Ds J. W. van den Bosch, predikant bij de Gereformeerde Kerk van Harderwijk, aan de Vrije Universiteit gepromoveerd tot doctor in de theologie.

Er vallen goede dingen van deze studie te zeggen. De schrijver heeft zijn onderwerp met groote nauwgezetheid behandeld. Talrijke en breedvoerige citaten heeft hij uit Bucer's evangeliën- en psalmencommentaar van vóór 1535 saamgelezen. En hij heeft ze zóó geordend, dat wij hem gemakkelijk kunnen volgen en van Bucer's praedestinatiegedachten een heldere voorstelling krijgen.

Na een inleiding, waarin de schrijver spreekt over de vernieuwde belangstelling, die tegenwoordig aan Bucer gewijd wordt om zijn invloed op Calvijn, behandelt hij zijn onderwerp in een achttal hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk houdt zich nog bezig met de beteekenis, door de reformatoren in het algemeen aan de praedestinatieleer toegekend. Maar dan volgt de nadere uiteenzetting van Bucer's denkbeelden. Bucer gaat uit van het ervaringsfeit, dat er tweeërlei menschen zijn: goede en slechte; menschen, die God in Christus zoeken en dienen, èn menschen, die van God en Zijn dienst niet willen weten; of, zooals hij ze zelf pleegt te onderscheiden: electi en reprobi (hfdst. II). De verklaring van dit verschil zoekt hij in de Heilige Schrift, die hij erkent als „omnis veritatis regula", en aan haar ontleent hij dan ook het recht om de beide groepen van menschen, die hij rondom zich waarneemt, als electi en reprobi aan te duiden (hfdst. III). Zij leert toch, dat 's menschen wil, hoewel formeel vrij, materieel gebonden is, tot het geestelijk goede onbekwaam. Gods wil is de eerste oorzaak aller dingen en beheerscht des menschen levensgang. Dat geldt

niet alleen van de boni, maar ook van de mali. Beider lot moet strekken tot Gods eer (hfdst. IV). De schrijver toont dan verder aan, dat Bucer metterdaad heel de levensontwikkeling der electi in het licht van hun verkiezing beziet. Bucer gaat hierin zóóver, dat hij in de electi ook vóór hun krachtdadige roeping een semen Dei aanneemt, een veritatis studium, latentem quendam justi rectique amorem. Zij zondigen vóór hun bekeering alleen uit onwetendheid, niet uit vijandschap (hfdst. V). En evenzoo wordt heel de levensontwikkeling der verworpenen door het besluit der reprobatie beheerscht. De prediking des evangelies moet naar Gods raad hen rijp maken voor het oordeel, ook al bedoelt God met die prediking niet hun ondergang, maar hun behoud. Door de verwerping van het evangelie maken zij zich schuldig aan de lastering tegen den Heiligen Geest; en zoo bereiden zij zich zelf het eeuwig verderf (hfdst. VI). Deze leer eischt vóór alles ootmoedige erkentenis van Gods hooge majesteit. Alle bezwaren kunnen onmogelijk worden weerlegd. Toch valt er bij nauwgezet Schriftonderzoek op sommige bedenkingen nog wel iets te antwoorden. Bucer zelf geeft zulk een verdediging, voorzoover hem dit mogelijk en geoorloofd schijnt (hfdst. VII). In een slothoofdstuk vat de schrijver de resultaten van zijn onderzoek saam en komt daarbij tot deze conclusie, dat Bucer met zijn praedestinatieleer wel ook, evenals Luther, het pelagianisme wil bestrijden, maar toch voornamelijk daarmee een practisch, religieus belang beoogt, n.l. het nadruk leggen op de volharding in den staat der genade ten einde Gods kind te verzekeren van zijn zaligheid.

Bij alle waardeering voor den uitgebreiden en nauwgezetten arbeid, aan dit proefschrift ten koste gelegd, komt het me toch als een gebrek voor, dat de schrijver zijn werk al te zeer in het refereeren van Bucer's gedachten heeft laten opgaan. Men vraagt zich af, wat de strekking van het boek is. Dat Bucer de praedestinatiegedachte vooral aanwendt om de persoonlijke heilszekerheid te fundeeren, is ook door Max Scheibe (Calvins Prädestinationslehre) en door August Lang (Der Evangelienkommentar Martin Butzers und die Grundzüge seiner Theologie) reeds aangetoond. Lang heeft zelfs ook den oorsprong van Bucer's praedestinatieleer zoeken te verklaren en haar latere ontwikkeling in zijn commentaar op den brief aan de Romeinen

nagegaan. En de verwantschap tusschen Bucer en Calvijn op dit punt is reeds door Scheibe in het licht gesteld. Men zou daarom verwachten, dat de schrijver in de inleiding verklaard had, w a a r o m hij Bucer's praedestinatiedenkbeelden van vóór 1535 opnieuw is gaan onderzoeken; of althans, dat zijn studie zelf door bestrijding van Lang en Scheibe of door opening van nieuwe gezichtspunten op deze vraag een antwoord geven zou. Dienaangaande vernemen wij echter niets. Wel heet het op blz. 10: „Met name is ook de praedestinatieleer van Bucer een voorwerp van onderzoek geweest, ten einde overeenkomst te kunnen constateeren met Calvijn's voorstelling dienaangaande" (waarbij de auteur o.m. naar Scheibe en Lang verwijst). „Het is daarom van belang Bucer's praedestinatiegedachten, met name vóór de beëindiging van Calvijn's arbeid in 1535 aan de eerste uitgave zijner Institutie nader te leeren kennen". Maar dit „daarom" is zonder meer niet erg duidelijk. En het onderzoek zelf brengt in dezen ook geen klaarheid. De schrijver behandelt zijn onderwerp wel veel uitvoeriger dan Lang, hij geeft veel meer en veel breeder citaten, hij verschaft ons door zijn systematische ordening der stof ook wel een helderder inzicht in Bucer's leer; maar belangrijke nieuwe gedachten treden toch niet aan het licht, voorzoover ik heb kunnen nagaan. Aan Lang's beschouwingen gaat de schrijver stilzwijgend voorbij; eigen beschouwingen blijven achterwege. Over de verwantschap met Calvijn wordt buiten de inleiding en de eerste der toegevoegde stellingen, waarin ze eenvoudig geconstateerd wordt, niet meer gesproken. En toch heeft, blijkens titel en inleiding ook volgens den schrijver zelf, het onderwerp vooral belang om den invloed, dien Bucer op Calvijn geoefend heeft. Een meer critische behandeling der stof en uitbreiding van het onderzoek tot de eerste uitgave der Institutie had het boek m.i. aan beteekenis doen winnen. Niettemin heeft ook deze louter objectieve reproductie van Bucer's denkbeelden om de breede en nauwgezette studie, die er aan gewijd is, zeer zeker haar waarde. Zij kan bij verdere nasporingen op dit terrein goede diensten bewijzen.

S. P. DEE.

Die Hoffnung des ewigen Friedens im alten Israël. Ein Beitrag zu der Frage nach der israelitischen Eschatologie von Walter Eichrodt, Gütersloh, Bertelsmann 1920. (Beiträge zur Förderung christlicher Theologie XXV, 3) 196 blz. 21 Mk.

Walter Eichrodt, een jong Duïtsch Oud-Testamenticus, die eenige jaren geleden zijne intrede deed in de wetenschappelijke wereld met eene studie over Die Quellen der Genesis, waarin hij blijk gaf van een ernstigen wil tot eigen zelfstandig onderzoek en van een vrij staan tegenover de schoolsche Wellhausensche opvattingen, waarvoor wij groote waardeering gevoelen, heeft blijkbaar de studie van den Pentateuch voor een poosje laten rusten ten einde zich eens te wijden aan een geheel ander en andersoortig probleem. Het kan niet ontkend, dat ook dit probleem tot de meest belangwekkende behoort. De ondertitel van zijn studie toont dat we hier komen op het gebied van de Oud-Testamentische Eschatologie; een gebied dat voor ons, Gereformeerden, ongetwijfeld à priori groot Interesse heeft, doch dat ook in de wetenschappelijke wereld in het algemeen, vooral sedert Gressmann's grootsch opgezette boek van 1905, bizonder de aandacht trekt.

Nu slaat Eichrodt een heel anderen weg in dan Gressmann. De laatste overziet in zijn boek het geheele gebied der eschatologie, en zet met forsche hand de lijnen uit, waardoor het totaal-beeld ontstaat, zooals hij dat voor zich ziet. Heel anders Eichrodt. Deze neemt één enkel scherp begrensd onderdeel. Hij beperkt zich tot de verwachting van een eeuwigen vrede. Maar dat ééne onderdeel onderwerpt hij dan ook aan een zeer gedetailleerd, minutieus onderzoek, waarbij het zijn ernstig streven is geen enkel gegeven, hoe gering ook, te verwaarloozen. En zoo tracht hij ten aanzien van dat eene onderdeel tot exacte wetenschappelijke klaarheid te komen.

Het valt niet te ontkennen dat de werkwijze van Eichrodt de voorkeur verdient boven die van Gressmann. In den laatste willen we de genialiteit niet loochenen, maar in de wetenschap is genialiteit alleen niet voldoende; daar komt het ook in hooge mate op akribie aan; nauwgezet moeten alle gegevens worden nagegaan en in hun beteekenis worden gewikt en gewogen; alleen zóó kan men hopen te komen tot een juist beeld.

En daar is het toch om te doen. Een beeld van de historie en de religie in het Oude Testament ons geboden, hoe geniaal ook, heeft wetenschappelijk geen waarde, als het niet juist is. Dat is in Eichrodt zoo te prijzen dat hij met buitengewone nauwkeurigheid te werk gaat en naar een zuivere waardeering der feitelijke gegevens streeft. Dat wil daarom nog niet zeggen dat ik het met al wat hij zegt zou eens wezen. Natuurlijk niet. Dat zou hij zelf ook niet verwachten. Het betreden van den weg der wetenschappelijke akribie sluit allerminst uit verschil van inzicht tusschen hen die dezen weg bewandelen willen. Maar over zulke meeningsverschillen valt altijd te praten. En het zou een zegen zijn wanneer wij eens werden verlost van de in de O. T. wetenschap nog altijd heerschende methode om zich eenerzijds door allerlei vooroordeelen (voorgesteld als vaststaande wetenschappelijke gegevens) te laten beheerschen en anderzijds vrij spel te laten aan het gissend vernuft en aan grenzelooze willekeur.

Dat Eichrodt in zijne studie de methodisch-juiste wetenschappelijke werkwijze volgt, acht ik daarvan de groote en onbetwistbare verdienste.

G. Ch. AALDERS.

Herinneringen van de Oude Garde aan den persoon en den levensarbeid van Dr A. KUYPER, verzameld en van toelichting voorzien door H. S. S. Kuyper en J. H. Kuyper.
Amsterdam. W. ten Have, 1922. (Standaard-Serie VI).

Dit boek draagt vanzelf een zeer subjectief en persoonlijk karakter. Het biedt eene rijke verzameling van mededeelingen van verschillende personen die den beminden leider in verschillende relatiën en onder verschillende omstandigheden gekend hebben, en die alle iets uit hun eigen ervaring geven, ons laten zien den kijk dien zij hebben gekregen op een groot man, een oprecht Christen, een kampvechter voor de eere Gods.

Dat persoonlijk-gevarieerde is van dit boek de kracht, want juist daaraan dankt het zijn bekoring, dat zoovelen die Dr Kuyper persoonlijk gekend hebben elk op eigen wijze van hunne ontmoetingen met hem vertellen en weergeven den in-

druk dien hij op hen heeft gemaakt. Maar toch ook de zwakheid, want men kan bij het piëteitvol doorbladeren zich niet ontworstelen aan de telkens opkomende gedachte, waarom dit of dat wel en andere ontmoetingen en ervaringen, die mogelijk een veel duidelijker of interessanter kijk op Dr. Kuyper hadden kunnen geven, niet zijn opgenomen. Dat kon nu eenmaal niet anders. Bij de gevolgde werkwijze was men afhankelijk van de geneigdheid tot spreken of zwijgen der individueele persoonlijkheden. En de dames Kuyper hebben door persoonlijke uitnoodiging van sommigen dit bezwaar zooveel mogelijk trachten te verminderen. Maar het is blijven bestaan. De dames Kuyper zijn het zichzelve bewust en geven er uiting aan in hun voorwoord. En bij de beoordeeling van deze uitgave mag er dan toch ook wel op gewezen worden.

Toch willen we niet te veel gewicht leggen op de zwakke zijde van dit boek, maar liever met dankbare waardeering aannemen wat ons hier geboden is. Met stille ontroering doorloopen we van tijd tot tijd deze herinneringen. Voor wie Dr Kuyper hebben mogen kennen, verfrisschen ze het beeld van dezen held des geestes zooals het gegrift staat in hun ziel. Misschien leeren ze hem dan ook nog wel eens van een andere zijde kennen dan ze hem zelf mochten zien. En voor wie hem niet persoonlijk hebben gekend, kan het snuffelen in deze herinneringen in elk geval dit goede hebben dat zij — hoewel allerminst bedoelende of bij machte om hun zijn volledig beeld te teekenen — toch sterk in hen doen opleven het besef van de grootheid van den man die op allen, hoe verscheiden ook van aanleg en positie, die met hem in aanraking kwamen zulk een onuitwischbaren indruk heeft gemaakt. Het kan ook — en dat zal de grootste kracht van dit boek zijn — bij hen de begeerte wekken of sterken om zijne geschriften te lezen en te herlezen. Want dié zijn het, waarin de arbeid van Dr Kuyper onder ons *blijft*. Misschien worden ze tegenwoordig te weinig gezocht. Laat men Dr Kuyper lezen, en zooals bij zijn leven het lezen van zijne geschriften op menigeen van overwegenden invloed is geweest, zoo zal het ook nu nog zijn. Dan gaat zijn levenswerk niet te loor, maar zet zich onder ons voort, als een zegen van onzen God!

G. Ch. AALDERS.

Het Gezinsgebed. Overdruk uit de Gorcumsche Kerkbode, met een voorwoord van Ds K. Schilder. 1922. 19 bladz.
Gorinchem. Groenmarkt 511. De Drie Provinciën.

In dit uitnemend geschriftje wordt de plicht van den huisvader om in het gebed voor te gaan, afgeleid uit het ambt aller geloovigen. Bezwaren worden ondervangen, een goede methode om tot de uitoefening van dit priesterlijk werk te komen wordt aangegeven. Laten de ouderlingen vóór zij het huisbezoek beginnen zich met den inhoud van dit boekske vertrouwd maken.

T. HOEKSTRA.

H. H. Drenth. Beknopt overzicht van de gewijde geschiedenis. 1e stukje. 2e vermeerderde druk.
Zomer en Keuning. Wageningen.

Ds. Drenth liet dit boekje, ontstaan uit een dictaat, drukken voor zijn cursus op de stichting Wolfheze; hij vermeldt, vooral van Van Andel's handboek gebruik te hebben gemaakt. Het boekje bleek bruikbaar in breederen kring en zoo verschijnt thans (tegelijk met het 2e stukje, dat over het N. T. handelt) van dit 1e stukje de 2e uitgaaf. Het is prettig geschreven en heeft o.a. deze verdienste, dat het zijne kracht niet zoekt in opsomming van veel bijzonderheden, maar de voornaamste feiten in hun verband en beteekenis tracht te doen kennen.

RIDDERBOS.

G. v. d. Berg. Wat Gods genade vermag in een jong kind. 4e druk.
Kampen. J. H. Kok.

Deze levensbeschrijving van een jongetje, dat op zes-jarigen leeftijd stierf, vormt, naar het „Woord vooraf" van Dr J. H. Gunning J.Hzn., inderdaad een aandoenlijk verhaal. Dat er reeds drie drukken van uitverkocht zijn, is dan ook alleszins begrijpelijk.

RIDDERBOS.

H. S. S. Kuyper. Waar het om gaat. Proeve van politieke voorlichting der Antirevolutionaire vrouw. Kampen, J. H. Kok 1922.

Ik ben het goed eens met wat de heer Colijn in zijn voorwoord zegt: „wie onzer vrouwen inderdaad verlangt naar bijzondere politieke voorlichting...... geve zich aan deze leiding veilig over.”

RIDDERBOS.

J. E. van Buuren. De antirevolutionaire partij en het ministerie Ruys de Béerenbrouck. Westerhuis, Leeuwarden.

Het is zeker goed, dat ook eene stem als deze eens publiek is gehoord. Veel ervan is m. i. juist. Toch is te bedenken, dat de critiek gemakkelijker is dan de kunst.

RIDDERBOS.

Ds. J. J. Knap Czn. Den Vaderland getrouwe. Politieke rede gehouden ter voorbereiding van de Kamerverkiezing 1922. Kampen, J. H. Kok 1922.

Een tijdwoord. Ook hierin, dat Ds. Knap hier o. a. tracht een aantal bezwaren, in onzen kring tegen den gang der politiek gekoesterd, weg te nemen. Hij meent b.v. het medewerken van velen onzer mannen aan het tot stand komen van het „allemanskiesrecht” te kunnen verdedigen. Hierover zullen sommigen anders denken. De hoofdstrekking van het uitnemend geschreven boekje zal echter ons aller instemming hebben.

RIDDERBOS.

J. J. Knap Cz. Uit den Harz. Kampen, J. H. Kok.

Dat Ds. Knap de gave bezit, gemakkelijk te schrijven, is bekend. Uit dit boek blijkt, dat hij daaraan paart de gave van vroeg opstaan. Zoo heeft hij het gebracht tot de niet geringe prestatie, om, meest in de vroege morgenuren, als zijne medereizigers nog in de zoete rust waren, deze uitvoerige reisbrieven aan zijne moeder te schrijven, die inderdaad het uitgeven waard

zijn. Nu het bezoeken van den Harz ook ten onzent zoo populair is geworden, zal menigeen met genoegen dit boek lezen, of om zijne herinnering aan eene volbrachte reis op te frisschen, of om zich op een nog te ondernemen Harz-tocht voor te bereiden. Natuurlijk is het boek geen reisgids, maar men vindt er toch allerlei behartigenswaardige wenken en inlichtingen in. Ook kan men het op reis als Zondags-lectuur gebruiken, want Knap's stichtelijke schrijftrant komt ook hier telkens weer uit.

RIDDERBOS.

De Schipbreukeling, een verhaal uit den tijd der Fransche overheersching, door Johannes.
J. H. Kok, Kampen.

De verhaaltrant is wel eens iets onbeholpen, en de menschen spreken soms wat al te plechtig, maar het geheel is een aardig verhaal, geschikt om den lezer eenigszins in dien bangen tijd te doen inleven.

RIDDERBOS.

Verslag van het Gereformeerd traktaatgenootschap Filippus 1916—1920.
Mobach Breukelen.

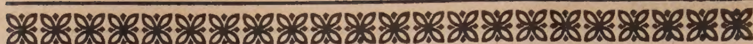
Men vindt hierin o.a. het verslag van de 30e algemeene vergadering, waarin over Filippus' tegenwoordige en toekomstige werkwijze belangrijke besprekingen zijn gehouden.

RIDDERBOS.

Jaarboekje voor 1922 der Nederlandsche Christen-studenten-vereeniging.

In het jaarverslag wordt herinnerd, dat 27 Febr. 1921 de N. C. S. V. 25 jaar had bestaan. De beschrijving van de geschhiedenis dezer periode wordt echter uitgesteld tot later. Het jaarverslag draagt dus in hoofdzaak het gewone karakter, en evenzoo het geheele jaarboekje, waarin men gegevens aangaande de N. C. S. V. op de gebruikelijke wijze bijeenvindt.

RIDDERBOS.

ONTVANGEN BOEKEN.

S u r c u l u s. Vrijwillige armoede. Tweede (Herziene) druk.
Rijswijk. H. J. Spruyt. 1922.

A n d r e i o s. De psalmen en hun lyriek.
Rijswijk. H. J. Spruyt. 1922.

G. K i t t e l (Greifswald). Die religiöse und kirchliche Lage in Deutschland.
Leipzig. Dörffling en Franke. 1921.

M e n i g e r l e i G e n a d e. Twaalfde Jaargang 6—10.
Kampen, J. H. Kok. 1922.

Dr A. T r o e l s t r a. Hoofdzaken van Bijbelkennis. I. Het Oude Testament.
Amsterdam. H. A. van Bottenburg. 1922.

J o d e n, z i e t u w K o n i n g. Bevestigings- en intreepredicatie van Jac. van Nes en W. J. J. Velders, missionaire dienaren des Woords voor de Zending onder de Joden.
Amsterdam. W. Kirchner. 1922.